

A Bem-hagyomány ápolása Lengyelországban

1975. nyarán egy lelkes lengyel ember meghívására, három magyar ember között én is Lengyelországba utazhattam. Így alkalom nyílt a lengyel honismereti mozgalmat, ezen belül Bem apó szülővárosának, Tarnownak helytörténeti munkáját megismerni.

Egy egyszerű lengyel — az iránti lelkesedéséből, hogy a magyarok a honfitársait a második világháború alatt önzetlenül segítették — jutott arra a gondolatra, hogy meghívjon bennünket, számára ismeretlen magyarokat és megmutassa országából azt, ami után érdeklődünk.

Vendéglátónk *Mizera István*, Tarnowtól 11 km távolságra, Wojnicz községben lakik. Nem is tudta, hogy falujának magyarokkal kapcsolatos emléke is van. Wojnicz temetőjében nyugszik Bem *Jordán* nevű hadsegéde.

Jordán az 1831. évi lengyel forradalom után követte vezérét az emigrációba. 1848-ban Pesten is járt, de Bem egyéb feladatokkal visszaküldte Párizsba. Érde-

mes lenne Jordán magyarországi szerepével közelebről foglalkozni. (Állítólag a Bem elleni pesti merényletet ő háritotta el.)

Megkerestük a temetőben Jordán elhanyagolt sírját. Javasoltam a wojnicziaknak, hogy gondosan ápolják a sirt és az országút mentén fekvő temető bejáratához — feltűnő helyen — lengyel és magyar nyelvű táblát helyezzenek, hogy a Tarnow—Krakkó főútvonalon közlekedők felkereshessék az emlékhelyet, amelyről különben nem tudhatnak.

Tarnow városa ismert a magyar emberek előtt. Itt született Bem apó. Díszes síremléke a városi parkban található. Háromnyelvű felirata szerint *Lengyelország szülötte, Magyarország hőse, Törökország halottja*. A szülőháza helyén lévő épületen emléktábla található, az új falakba állítólag beleépült Bem szülőháza. Erre egy műemléki feltárás adhatna felvilágosítást.

Említésre méltó a tarnowi temetőben lévő, s az 1863. évi lengyel felkelésben való részvételre utaló megemlékezés. Mindazok síremlékén, kik a harcokban résztvettek, kisméretű öntött pajzs látható, rajta a felirat: 1863.

A *Tarnowi Magyarbarátok Társasága*, melynek *Mizera István* is tagja, fogadást adott a meghívott magyarok tiszteletére. Örömmel fogadták a javaslatomat, hogy vá-

A fenti kép: Bem emléktábla Tarnowban, a szülőház helyén lévő épületen. A hátsóborítón: Bem síremléke Tarnowban.

rosunkban lengyel és magyar nyelvű eligazító táblákat helyezzenek el, melyek a Bem emlékek után érdeklődőknek nyújtanak tájékoztatást. Ugyanis amióta Budapest és Tarnow között a nyaralási időnyben közvetlen gyorsvonat összeköttetés van, megnőtt a várost felkereső magyarok száma.

Az évszázados magyar—lengyel kapcsolatok, a lengyel helytörténeti munkára rányomják bélyegüket. Közismert, hogy a második világháború alatt nagyon sok lengyel menekült talált második hazát Magyarországon. Az abban az időben szövődött baráti, rokoni kapcsolatokon kívül, sok lengyelt kötnék hazánkhoz a magyar földön található lengyel sírok is. Egyik győri útítársunk, *Wölfel Lajos*, szorgos munkával számtalan magyarországi lengyel sír adatát dolgozta fel a halotti anyakönyvekből és ezeket — a sírok fényképével együtt — átadta Varsóban a Lengyelek Világszövetségének, valamint Tarnowban a helyi kutatóknak további felhasználásra. Ezzel több lengyelnek nyújtott segítséget ahhoz, hogy szeretteiknek magyarországi sírját felkereshessék.

A tarnowi helytörténeti kutatásokat a városi múzeum szakemberei irányítják. Évenként több füzetben teszik közzé eredményeiket. 1975. év közepéig — ottlétünkig — két füzetet bocsátottak ki.

Vendéglátónk szivességéből sikerült Ostrolekába (Osztrolenka) is eljutni. Bem egyik nevezetes csatahelyét *Petőfi* is megénekelte Az erdélyi hadsereg című versének első szakaszában:

*Mi ne győznénk? hisz Bem a vezérünk,
A szabadság régi bajnoka!
Bosszuálló fénnel jár előttünk
Osztrolenka véres csillaga.*

Ostroleka méltóan őrzi Bem emlékét. Szép parkban, fasor végén áll az emlékmű.

Varsótól keletre még két helységben őrzik Bem neves csatahelyeinek emlékét: Iganie-ben és Debie Wielke-ben. Időnk rövidsége miatt azonban ezeket az emlékhelyeket nem tudtuk felkeresni. Fontos lenne, hogy a Lengyelországot járó autós turisták meglátogassák ezeket a helyeket.

Dél-Lengyelországban további magyar vonatkozású emlékhelyeket is felkerestünk. Tropie község mellett van egy kis kápolna, ahol egy freskótöredéken látható az első magyar király, *Szent István* legkorábbi ábrázolása. A kápolna parkjában több nyelvű — többek között magyar — felirat fogadja a látogatót. Sajnos a felirat éppen az emlékhely magyar vonatkozására nem hívja fel a figyelmet. A plébánossal megbeszéltük, hogy ezt pótolni fogják. Ugyiszintén szükséges lenne, ha figyelmet felhívó táblát helyeznének el az országút mellett is, hogy a mellékúton levő emlékhelyet a magyar kirándulók felkeressék. Tarnowban erre is ígéretet kaptunk.

Sary Sacz nevű helység kolostorában ugyancsak magyar vonatkozású emlékek találhatóak. Kunigunda magyar királylány és lengyel királyné ereklyéit, ékszereit őrzi ott. A templomban magyar nyelvű táblát adtak át, melyen részletes ismertetés olvasható Kunigundáról. Az ereklyéket, ékszereket is készségesen megmutatták.

Azzal a kellemes érzéssel távoztunk Lengyelországból, hogy egy baráti vendégszerető ország szépségeit, magyar emlékeit ismerhettük meg, de ezeket nem elég egyszer megnézni, vissza kell oda többször is térni, hogy alaposan megismerhessük ezt a szép országot.

Dr. Szele Lajos

Kalotaszegi vőfélykendő szegélye: dorombos forma
(Lükő Gábor rajza.)

A táj és az építés¹

(Szigliget környékének védelme)

Nem a balatonyöröki Szépkilátóról a legszebb a Szigligeti öböl, hanem néhány száz méterre északkelet felé, a györöki Becehegy derekáról. A balatoni műúttal párhuzamosan, a Bece szőlőhegyen, a szőlők felett, öreg présházás pincék, kopasz domboldalak és kis erdők között kigyózik egy dülöd. Elhúzódik a becei kápolnán túl is, egészen a balatonedericsi szőlőig. Ezen az úton a tájképi szépségek egymást váltják s ebben különbözik a Szépkilátótól, melynek nincs előtere. A becei út a Szigligeti öböl és a szentgyörgyhegyi—szigligeti—badacsonyi hegycsoport legszebb kilátó útja. Oriási festőtelep ez, ide tér vissza minden évben *Molnár C. Pál*, évtizedek óta hónapokat tölt itt a Balaton festőművésze, *Mikus Gyula*, és hosszú heteken át végigjáróm ezt az utat magam is.

A Szépkilátó út közepe táján lakik nyáron, nagy mandulásában a Balaton költője, *Takáts Gyula*, a becehegyi Olimposzán, közel a felhőkhöz. Kútja nincs, s ciszternáját az istenek nektár helyett csupán esővízzel töltik meg. A nektárt a szomszédos szőlősgazdák híres becei bora szolgáltatta.

A Szépkilátó úton sokat töprengtem, hogy a szigligeti hegycsoport miért a Becehegyről a legszebb. Lerajzoltam a panorámát: a hegycsoportot jobbról a Badacsonyi és balról a Szentgyörgy-hegy szegélyezi. Ez a két, hasonló nagyságú peremhegy máris egyensúlyt jelent a tájképi kompozícióban, olyan mint a mérleg két serpenyője. Az egyensúlyt fokozza a közöttük elterülő szigligeti hegycsoport sajátos rendje: a hegyvonulat két szélén a Várhegy és az Óvár dombja (a szigligetiek szerint a Királyné Szoknyája) a hegycsoport záró motívuma. Közöttük helyezkedik el a hullámos körvonalú Kamonkó és a Majálisdomb. A panorámát tovább gazdagítja a Szentgyörgy-hegy háttérében a Csobánc és a szigligeti hegycsoport mögött a Gulácsi hegy.

Ez a szépséges nagy táj olyan, mintha egy nagy szobrászművész keze formálta volna.

E panorama más természetű tájképi kompozíció a fonyódi hegy tetejéről és szépségben alig marad el a balatonyörökítől. Itt a Badacsonyi a központ, melynek szépsége és monumentalitása innét tárul ki a maga teljességében. A Badacsonyt balról a szigligeti hegycsoport szegélyezi, közepén a Várhegygel, jobbról pedig a Fudzsijamához annyira hasonló, két mesébe illő csúcshegygel, a Tóti és a Gulácsi hegygel. Csak hálával lehet gondolni arra a vulkanikus kataklizmára, amelynek nyomán ezt a két tájképi szépséget az első Mozgató megalkotta.

Az építész-festőben akaratlanul is feltámad a gondolat: miért nem került ide a magyar Pantheon, miért nem lett a Badacsonyi a magyarság szent hegye?

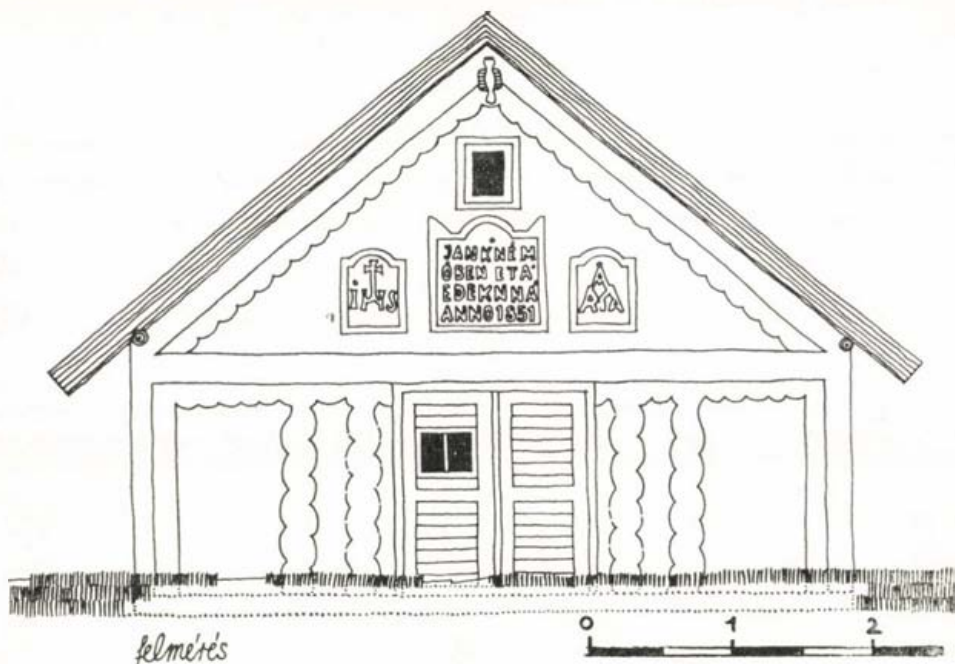
Epp ilyen gazdag ez a táj a Badacsonyi derekáról is. Szigligettről éppen indult a korareggeli hajó Badacsonyi, egy órányi időre: a hajó visszafordulásáig. Beugrottam a hajóba, kikötöttem Badacsonyi és a macskaköves bazalt úton felsiettem a hegy derekára, ahol egy szép szerelem fészkei: a Szegedy és Kisfaludy hajlék települtek. A rövi: kilátó úton jobbra fordultam és néhány lépés után megálltam ott, ahol két kis szőlőbeli lakóház épült. A házak szomszédságában jegenyenyárfák álltak őrt, távolabb a szőlők között gyümölcsfák szépitették a tájat. A Balaton fényes felhősíkos tükre mögött a fonyódi kettős hegy és a somogyi végtelen dombor koszorúzta a horizontot. Megszületett az első kép.

Néhány száz méterrel tovább a tomaji öböl felett a kisörsi szőlőhegy kettős erdős dombja, s mögötte az ecséri és még távolabb a tihanyi félsziget csoportja gazdagítja a tájat. A nap már a látóhatár felett szórta szét aranyporát, s izzó ezüsthidat rakott az öbölre. Elkészült a második kép.

A kilátó úton tértem vissza, s még volt egy rövid félórám. A Kisfaludy ház után kitértem a badacsonyi öböl szigligeti hegycsoportja, tánca lebbent a Királyné Szoknyája, a Rókarántó nyergében ragyogott a klasszicista kápolna, az öreg erdő alatt sorjával kéklettek a gállicos lével permetezett szőlők és fehéren izzottak a présházák. Róptében papírra került ez a táj is. Sebes iramban elértem még a hajót.

Szigliget környékére sokan vigyáztak. 1958-ban a *Műemlékvédelem* c. folyóiratban tanulmányt írtam magam is Szigliget védelméről. Aggodalommal bocsátottam útjára

¹ 1973 februárjában a Magyar Építőművészek Szövetségének székházában rövid, színes mozgó filmen ismertettem a Balaton környékének (és talán az egész világnak) leggazdagabb tájkompozícióját az építész-festő szemléletével, és képekben is bemutattam az építész vallomását a tájról és építészetéről, mind a kettő védelme érdekében.

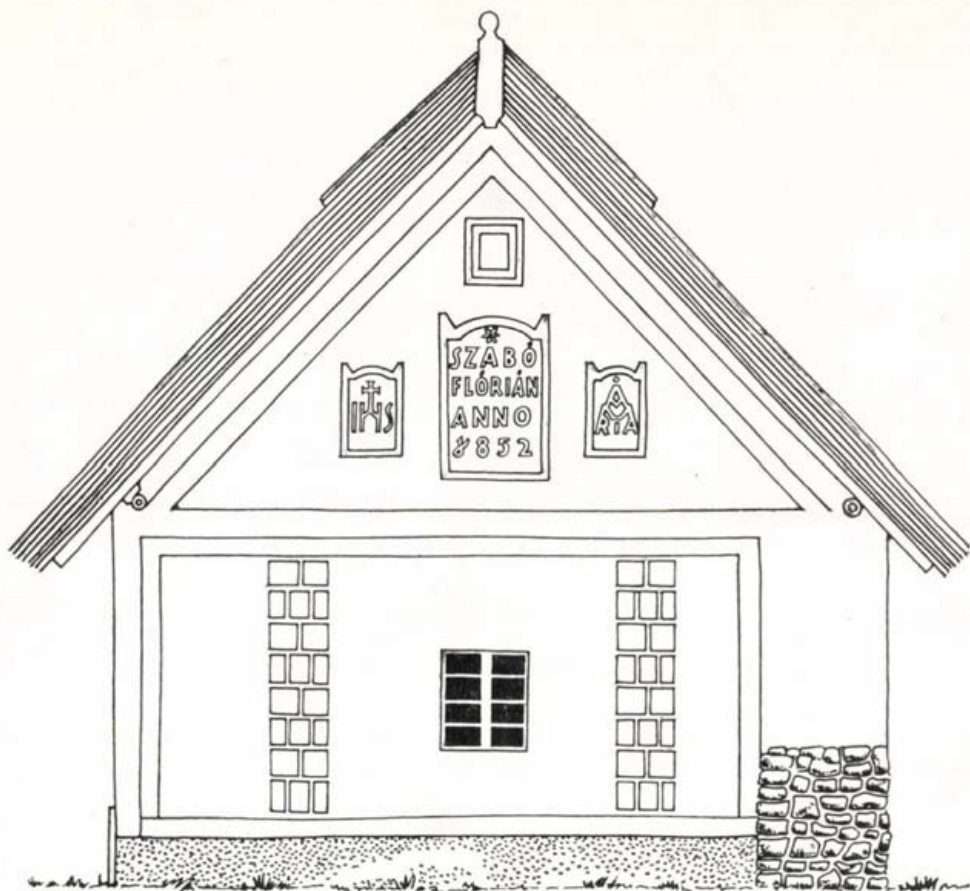
A Jankó pince

írásomat, mert nem csupán a műemlékeket, hanem az egész települést, szőlőivel és présházaival együtt védelem alá kívántam helyeztetni. Örömmre a szakkörök elfogadták álláspontomat és rövid idő múlva elrendelték a teljes település általános rendezési tervének elkészítését.

A szigligetkörnyéki települések műemlékeit — a népi műemlékekkel együtt — akkor már védelem alá helyezték, de mivel nem voltak olyan szervek, melyek a magántulajdonban lévő épületeket köztulajdonba vették volna, a műemlékvédelem nem tudott a tulajdonosok segítségére sietni, s a védett épületek nagy része pusztulásnak indult. Ma már az OMF komoly segítséget tud nyújtani a népi műemlékek megmentéséhez.

A rendezési tervvel egyidőben elkészült a település sajátos építési szabályrendelete is. Szükség volt erre, mivel a település legszebb részében — az Óvár és a Rókarántó közötti Aranykagylóban — olyan építkezések történtek, amelyek ennek a szépséges völgykatlannak a harmóniáját súlyosan megzavarták, és zavarják napjainkban is. A Rókarántón — még évekkel ezelőtt — felépült engedély nélkül egy épület, s áll még ma is a bontás hatósági elrendelése ellenére. Az építési tilalom bontási szankciója ugyanis annyira enyhe, hogy az engedély nélküli barbár építkezések évekig tönkretelhetik a táj szépségeit, s ez így marad mindaddig, amíg a pénzbírságok összegét fel nem emelik a jelenleginek sokszorosára.

A Szépkilátó út Balatonedericsen végződik, innét vezet egy hosszú, szépséges jenyegesor a szigligeti Várhegyhez és a rátelepült anyatelepüléshez. Ez az út is védelemre szorul. Szigliget temploma a település legmagasabb pontján áll, fölötte ágaszkodnak a vár nemrég konzervált, de fel nem tárt romjai, s a Várhegy alatt épült fel egy nagy, klasszicista kastély, ma az Alkotók — és nem a Festők — Háza, pedig a jó isten is annak teremtette. Ezek között húzódik meg a falu, sok lejtős utcájával. A települést észak felől erdő, keletről szőlők, dél felől pedig egy uradalmi major határolja. A Majálisdombon túl, a nyugati szőlők között volt még egy vára Szigligetnek, mégpedig a feltehetően római eredetű Óvár, amely szintén feltárára vár. Erdős kúpja olyan, mint egy szép szoknya: ezért nevezte el a nép Királyné Szoknyájá-

A Szabó Flórián pince

nak. Mögötte terül el az Aranykagyló völgye, és ezt zárja le a Rókarántó, melynek klasszicista kápolnája megszépíti a fürdőtelepülést.

A műemlékvédelem úgy vigyáz Szigligetre, mint szemefényére: Tihanyra. A Balaton e két ékszerét s civilizáció rontása alig illette, s amit elrontott Tihanyban, azt *Tóth Kálmán* helyrehozta. Szigligetnek még nincs építész patrónusa, pedig eredeti szépsége még visszaállítható volna.

A Rókarántó kápolnájának tisztásáról nézem és rajzolom a tájat, mely a természet és az ember remekműve. Az ember tovább szépítette a tájat és a táj megszépítette az ember életét. Ha ezt többen figyelembe vették volna, Szigliget és Tihany mellett szép lenne az egész Balaton-környék.

Elöttem a Királyné szoknyája, jobbra az Aranykagyló, az Öreghegy amfiteátrum-szerű öle. Azért maradt Szigliget ilyen szép, mert a vasútvonal messze elkerülte és régen csak az rakott nyári fészket benne, akinek a természet szépsége fontosabb volt, mint a maga kényelme.

Orzók, vigyázzatok a strázsán, még meg lehet menteni Szigliget szépségét!

Szigliget környékének legszebb présházára az 1950-es évek elején bukkantam, az Óvár és az Aranykagyló közti völgyben. Gazdag vakolatdísz ékesítette a kis pincét, s oromháromszögében mives betűk hirdették, hogy ezt a pincét *Jankó Benedek* és fe-

lesége *Németh Anna* építette 1851-ben. Régi jó szokás szerint a pincét évente újra meszelték, s az eltelt száz esztendő alatt a sok meszelés elfinomította a betűket és a vakolatdíszeket. Vakolatcsalag keretezte és választotta el a vakolatcsipkével szegélyezett oromfalat a homlokfaltól. A préház nagy, zsalus ajtaja melletti vakolatmezőket csavart oszloptörzsre emlékeztető kettős vakolatoszlop osztotta ketté. Az oromfal feliratos táblájától jobbra és balra a Mária és az IHS monogram helyezkedett el. Az ormot parányi, keretezett padlásablak koronázta. A homlok és az oromfal gazdagsága ellenére sem zsúfolt, plasztikáját barokk és klasszikus barokk hagyományok sugalmazták.

A kis préházat a tulajdonos el akarta bontani, hogy földpincét építsen helyette. Szomszédja, egy nagy kultúrájú, szigligeti szőlősgazda hiába kérte, ne bontsa el, megvásárolja bármekkora áron, hogy megmentse a kis műremeket. A vásár nem történt meg, és mivel az ötvenes években még nem volt intézményes népi műemlékvédelem, a tulajdonos a pincét lebontotta. A népi építészet megszállottjai, szerencsére velem együtt felmérték és lefényképezték a szép pincét, hogy legalább eszmelleg megvédjék a műemlékvédelem számára.

Tovább kutattam. A kutatás elvezetett a Jankó pince előképéhez. Nemesvitan, Szigliget szomszédságában, 9 évvel a Jankó pince előtt építette fel *Gérics József* azt a házat, amelyen a homlokzat két oldalán a Jankó pince csavart oszloptörzsére emlékeztető vakolatdísz szerepel. Az oromháromszög közepén itt is a felirati tábla helyezkedik el, s ennek kétoldalát is csavart oszlopok szegélyezik. Az emblémákat itt cserépvirág helyettesíti. A fő motívum azonossága feltételezi, hogy a két épület mestere azonos lehetett. A további kutatások kimutatták, hogy a szigligeti Jankó pince IHS és Mária emblémájának már 1827-ben meg volt az előképe. Nemesvitan így díszítette a népi mester a Kossuth Lajos u. 9. sz. lakóház homlokzatát és így épült fel — ugyancsak Nemesvitan — a Petőfi u. 46. sz. alatt a *Páhi György* féle ház 1859-ben, továbbá Balatonyörök Bece-hegyén a *Nagy Mihály* féle préház 1860-ban (amelyről még részletesen beszámolunk), végül Nemesvitan, Kossuth L. u. 24. sz. alatt a *Csoma*-féle ház 1897-ben.

Az emblémák körüli rozsmaring koszorút néhol keretes tábla helyettesítette (Szigliget, *Szabó Flórián* pince, 1852.), majd végleg elmaradtak az emblémák és helyettük az egyik táblára a Vivat szó, a másikra háromféle borosüveg, illetve pohár került. (Szigliget, *Horváth János* pince, 1841.) Majd elmaradt a két oldali tábla és a feliratos tábla jobb és baloldalára került a kettészakított Vivat szó, a betűk között borosüveggel, illetőleg kehellyel (Szigliget, *Juhász Mihály* féle pince, 1859.). Végül a felirati tábla egyik oldalára boroskancsót, a másikra a homokóránt mintázta a népi mester, az élet és a halál szimbólumát (mivel a paraszti életben az élet és a halál, Ady szerint, nagy rokonok és nagy különök).

Azután ismét tovább kutattam. Különösen eredményes volt a balatonyöröki Bece-hegyi vizsgálódás. A legértékesebb alkotás itt a becei Szépkilátó útra néző *Nagy Mihály* féle, 1860-ban épített pince, melynek díszítő motívumai: a monogramokat keretező rozsmaringkoszorú, a felirati tábla alakja, részletei, a betűk mintázása a Jankó féle pincével azonosak, így feltehető, hogy ezt a pincét is ugyanaz a mester építette. Csak néhány motívum új, és újak a kvaderezett pillérek, melyek a csavart, kettős vakolatpillér helyett kerültek az épületre, nyilván a klasszicizmus térhódítása következtében.

A *Nagy Mihály*-féle pince késői rokona a lesence-tomaji *Szabó Pál Vince*-féle lakóház (1833). Utcái homlokfalán megszorodtak a motívumok és pazarul elárasztozták az egész felületet. Az orom ritmikus szegélydíszre baklóval indul, alatta cseréből kinőtt gazdag virágdísz helyezkedik el, s a kerek padlásablak két oldalán feltűnik a madármotívum, csőrében rozsmaringszállal. A felirati tábla tetejéről kétoldalt tulipán nő ki, s az emblémák rozsmaring koszorúját alul szív díszíti. A homlokfalnak is gazdag a vakolatrésze. Az ablakokat felül fogosor dísz, az épület két szélét pedig a *Gérics*-féle épület sajátos, laposplasztikájú, csavartoszlophoz hasonló félesavartoszlop szegélyezi. A Jankó pince mesterének tanítványa építhette ezt a gazdagon díszített épületet, aki azonban az M betű mintázását rosszul tanulta meg a mesterétől.

A pincék között egyedülálló a balatonyöröki Bece-hegyi ún. hordóspince (1872). Borzolt vakolatú homlokának két ablakát barokk vakolatkeret szegélyezi, oromfala háromszögének közepén egy hordóyszerű keretben foglalt nagy M betűvel, melynek szárjai között három padlásszellőző nyílás van. Szellemes és stílusos motívuma a hordó, a szőlőhegy szimbóluma.

A legrégebb pincék közé tartozik a balatonyöröki Bece-hegyi *Anhaltzer*-féle pince barokkos oromszegélyével, borzolt vakolatával, a vakolatot szegélyező sima vakolatszeggel, barokkos nyíláskeretezésével és az ormon a padlásnyílások keretezésénél, valamint az ablak feletti táblában használt guttával. Az ablak feletti tábla azonban valószínűsíti, hogy az épület a klasszicizmus jelentkezése idején épülhetett.

Az Anhaltzer-pince mestere építhette fel Balatonedericsen az *Ujhegyi Orbán*-féle pincét, melynek barokk orma azonos az Anhaltzer pincével, de a gutták hiányoznak, viszont a padlásablakok ives keretét egy legyező motívum teljesen betölti. Feltehetően ez az épület korábban épült, mint az Anhaltzer-féle pince.

Az esztétikailag kiérlelt pincék között a legrégebb a Bece-hegyi *Ádám*-féle pince (1843), melynél az oromháromszög kompozíciós rendje sajátos módon. A vakolatmélyedéssel keretezett oromfal lekerekített csúcsából az oromháromszög tetején gutta nő ki. A felirati tábla alatt két keretezett padlásablak látható, az oromfal tengelyében alul keretezett rozetta helyezkedik el és a háromszög alsó csúcsában vázából kinőtt rozmaring csokor díszlik. A motívumok aprók, finomak, elhelyezésük ritmikus és szerencsésen tölti be az oromháromszöget. A homlokzat szépségét növeli az aszimmetrikusan elhelyezett ablak, melynek vakolatkerete szervesen összenő a homlokzat barokkos szalagkeretével.

A kutatás legnagyobb meglepetése a teljesen romos balatonedericsi *Stibernik*-féle pince volt. Ez a pince az ismert és datált Szigliget környéki pincék között a legrégebb és talán a legérdekesebb (1824). Homlokfala borzolt vakolatfelületének egyetlen ablakát, a padlás szellőzőnyílását és az oromfal feliratos táblájának keretét barokkos hagyományok alakították ki. Az IHS embléma Szigliget környékén szinte az egész században azonosan ismétlődik, csak az S betű fordított néha, így itt is. Az oromfal sajátos vakolatdíszje egy ágyút elsütő katonája: a pince építőmestere nyilván a napóleoni háború katonája volt és ennek emlékét örökölte meg az oromfalon, melynek szerényebb díszje egy szívből kinőtt liliom. A homlokzat zavaró motívuma az aszimmetrikusan elhelyezett padlás-szellőző nyílás.

1968-ban az utolsó órában, fiammal, *Tóth András*sal elhatároztuk, hogy a településről keskeny, színes mozgófilmet készítünk, azzal a céllal, hogy ezzel is elősegítsük Szigliget védelmét. Kész programmal indultunk útnak, először Szigliget térképét, azután a balatonyöröki Szépkilátótól a Szigligeti hegycsoportról és a balatoni halászatról festett képeimet vettük filmre. Megjelent a képeken a szigligeti hegyecsoport felett a szívárvány is azzal a bibliai ígérettel, hogy többé nem lesz vízözön, amely elpusztíthatja Szigliget még ép műemlékeit.

A vár alatt leszálltunk a buszról, felballagtunk a várba és megpihentünk a vár-aljai pusztulól, tornácos kúriában, amelyet azóta a műemlékvédelem már helyreállított. Filmünkön a kúria még a sebeit mutogatta. Lefelé menet lefényképeztük a kúria szép barokk kapuzatát és egy lábasház előtt táncoló gyermekeket pillantottunk meg. Megörökitettük a kedves csoportot is. Örömmünkre a kovácsműhely előtt lovat patkoltak, ez is rákerült a filmre. Majd az Alkotók régi, főúri kastélyát s a major neobarokk tisztai lakásait és oljait fényképeztük le.

Azután egy kis ideig hűsöltünk a Majális domb erdejében, majd felkerestük a romos műemlékeket, egy öreg pincét, melynek már csak a falai állottak, és bemutattuk az elpusztult Jankó pince felmérési rajzát, valamint az azóta részben elpusztult vakolathímes pincéket. Végül felkapaszzkodtunk a Rókarántó kápolnájához s onnét végigfilmeltük a kilátást a Királyné Szoknyája, az Aranykagyló, majd a Gulácsi hegy és a Badacsony felé. Tündéri volt ez a panoráma is. Utoljára a szép, klasszikus barokk, fekete keresztet és a hegyalatti kápolna csörlős tornyának romját fényképeztük. Filmezés közben az egyik ház kapuján *Szirtes Ádám*, a szigligeti születésű, kitűnő színész lépett ki. Kértük, engedje meg, hogy a filmünkön — legalább egy pillanatra — ő is szerepeljen. Kedvesen elhárította a kérésünket: eleget fényképezik őt a filmen, ne kívánjuk tőle, hogy a filmünkön is megörökítsük. Így lett szegényebb a filmünk egy szigligeti művész képével.

Filmünkkel sikerült bemutatnunk, hogy a szigligeti hegyecsoport hibátlan természeti kompozíció: a falu, a helyreállított kúria, a tornácos parasztházak, a kastély egyenlő értékű mesterművek s a fényképek és felmérések eszmei őrzői az elpusztult műemlékeknek.

Befejezésül el kell mondanom, hogy az ország 3000 falujának népi műemléki felmérése 1958 és 1973 között már befejeződött. Kitűnő építészeinknek rendelkezésére áll a gyűjtött és részben felmért anyag s így rálehetnek arra az útra, amelyet a népi zene felkutatásában *Bartók* és *Kodály* végigjárt.

Az intézményes falukutatással párhuzamosan magam is évtizedeken át kerestem a magyar „magas”-építőművészet kiemelkedő alkotásaiban építőművészetünk sajátos magyar jegyeit, és azt tapasztaltam, hogy azok azonosak a népi építészet sajátos elemeivel. Ezek a megtalált jegyek nagy vonásokban: a feszültség a reális és irreális elemek együttes felhasználásában, fokozott ritmus a felület és tömegkompozícióban, az egyensúlyozott aszimmetria merész használata, az egy helyre csoportosított díszítés, az anyag, a szerkezet, a forma és a díszítés egysége, valamint a szín-„pentatonika”. Mindezeket pedig azért írtam le, mert szeretnék megindítani egy olyan mozgalmat, amely építészetünk alkotásaiban a sajátos magyar jegyeket érvényesíti.

Kodállal együtt vallom: van saját hagyományunk és az a feladatunk, hogy ezt a hagyományt napvilágra hozzuk, tovább fejlesszük az építészetben éppúgy, mint a zenében.

Dr. Tóth János

Fekete János levele a Honismeret felelős szerkesztőjéhez

Köszönöm, hogy *Kiskunfélegyháza településfejlődése és utcaneveinek története* c. munkámat figyelemre méltattátok és a *Honismeret* 1975. évi 5—6. számában bemutatattátok. Köszönöm *Nagy Géza* alapos elemzését, bíráló sorait. Különösebb vitaszándék nélkül néhány megjegyzést teszek az összefüggések jobb megvilágítása érdekében.

A névtelen gyalogközők jobbra azért maradtak névtelenek, mert a sajátos telekiosztások miatt a közök lakóházait az utcákhoz számozták. *Kiskunfélegyházán* csupán néhány forgalmasabb köznek volt és van megkülönböztető neve is. Tanulmányom bevezető részében egyébként ígértem a népi utcanevek feldolgozását más alkalommal. Erre szorított egyébként a korlátozott terjedelem is.

Igaza van *Nagy Géza*nak abban, hogy a szükségesnél kevesebb figyelmet fordítottam a népi utcanevekre. De túlzás azt állítania, hogy közülük még mutatóban sem közöltem. *Nagy Géza* által hivatkozott részben a 37. oldalon mindjárt találunk kettőt is: *Pesti Országút* és *Szög utca*. Ha az általa választott idézetet a 40. oldalon csak egy mondatra folytatta volna, akkor két újabb utcanevet talált volna (*Iskola utca, Műút*). Az utcanevállomány elemzésekor a hivatkozási anyagban a 42. oldalon még további 10 népi utcanevről (*Alsó zöld sor, Felső zöld sor, Víz utca, Vak utca, Vágó utca, Kápolna utca, Fűvestő utca, Hunyadi utca, Öröm utca, Gyufagyár utca*) szólok.

A névtörténeti részletezésben (49—141. old.) a felsoroltakon kívül 9 más népi utcanevről (*Szél utca, Könyök utca, Hunyadiné utcája, Kocsis László utca, Darab utca, Templom utca, Gabona piac, Új Élet utca*) teszek rövid említést.

A következetlenségemmel kapcsolatban azt válaszolhatom *Nagy Géza*nak, hogy a *Bankföld, Bankfalu* nevére vonatkozólag a 20. oldal negyedik és ötödik bekezdésében kielégítő választ kap, ha a két bekezdést tartalmilag összekapcsolja. *Bankfalu* névmagyaroztatát kiegészíti a 3/a számú melléklet is (153. old.). A *Bankfalu* városrészre vonatkozóan további tartalmi bővítést talál az 51., a 115., a 135., a 137. és a 141. oldalakon.

A *Muszájföld* néveredetét nem vizsgáltam, mert a tanulmány készítésekor mint külterületi földrajzi név nem tartozott szorosan a témához.

Köszönöm még egyszer a hasznos bírálatot és az elismerő sorokat. A helyénvaló észrevételek ösztönöznek arra, hogy a népi utcanevek témát ismét elővegyem.

Szívélyes barátsággal köszönt

Fekete János

